

Durdík, Tomáš

Brány hradu Pořešín

Archaeologia historica. 2009, vol. 34, iss. [1], pp. 695-709

ISBN 978-80-7275-079-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140835>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Brány hradu Pořešín

TOMÁŠ DURDÍK

Abstrakt: Archeologický výzkum hradu Pořešín probíhající v souvislosti s jeho památkovými úpravami odkryl všechny tři brány hradu. Prvá, kterou se vcházelo do prvního, dodatečného předhradí, měla prostou kulisovou podobu. I druhá brána, vedoucí do druhého předhradí, byla původně kulisová a prolamovala masivní hradbu. V další fázi byla opatřena přístavbou nejspíše charakteru branské věže a vybavena padacím mostem kolébkové konstrukce. Ten byl posléze nahrazen běžným řešením. Nejsložitější vývoj v sedmi fázích, hekticky probíhající zejména v pokročilé druhé polovině 14. století za Markvarta I. z Pořešína, prodělala brána třetí, kterou se vcházela do jádra. V posledních třech fázích byla opatřena předbraními s vloženou, do zdíva nekotvenou konstrukcí padacího mostu. V poslední fázi šlo o most kolébkový a předbraní bylo vybaveno i brankou pro pěší se standardním padacím mostem, přístupnou obloukovitě vedenou chodbičkou. Výzkum bran hradu Pořešína významnou měrou přispěl jak k rozšíření vědomostí o vývoji a podobě hradu samotného, tak k stále ještě velmi nedostatečnému poznání této součásti hradního organismu. Nelze si neuvědomit, že vývoj českých hradních bran a jejich detailního technického provedení na své soubornější zpracování stále ještě čeká.

Klíčová slova: Hrad – kastellologie – architektura – Pořešín – středověk – most padací – archeologie středověku – Čechy.

The Gates of Pořešín Castle

Abstract: Archaeological research into Pořešín Castle, related to its heritage restoration, has confirmed the existence of three gates. The first, leading to the first forecourt, was of a basic, austere shape. The second, leading to the second forecourt was originally of a similar shape, inserted in a massive wall. In a following phase it was provided with a gate tower and a drawbridge of cradle-type construction. This was later replaced with a more usual type. The third gate, leading to the heart of the castle, saw a complex, seven-stage development, particularly hectic in the late second half of the 14th century under Markvart I of Pořešín. In the last three phases it was provided with a gatehouse with a loosely inserted drawbridge frame. In the last phase there was a cradle-type bridge and the gatehouse was provided with an entrance for pedestrians and a standard drawbridge accessed via an arch-shaped corridor. Research into Pořešín Castle has significantly added to information about the development and appearance of the castle itself, as well as expanding knowledge of this aspect of castle architecture. The development of Czech castle gates and their technical rendering are yet to be addressed in depth.

Key words: Castle – castellology – architecture – Pořešín – Middle Ages – drawbridge – archaeology of the Middle Ages – Bohemia.

Jihočeský hrad Pořešín (obr. 1) leží na ostrožně nad levým břehem Malše nedaleko od Kaplice (přehled literatury k němu např. Durdík 1999, 443; 2002, 80; 2005, 83; 2008, 96; 2008a). Přestože ho české kastellologické bádání registrovalo od svých počátků (např. Heber 1847, 188–190; Sedláček 1932, 229–237; Menclová 1976, 368–369) a nalezneme ho i v základních topografických a umělecko-topografických kompendiích (Schaller 1789, 143; Sommer 1841, 143–144; Trajer 1862, 283–284; Orth–Sládek 1870, 584; Šubert–Borovský bez data; Cechner 1921, 211; Umělecké památky 1957, 612; Umělecké památky 1980, 138), bylo až donedávna poznání lokality překvapivě orientováno především na jeho dějiny (viz dále) a stavba sama stála spíše stranou zájmu. To se změnilo až v posledních letech, kdy zde občanské sdružení Hradů na Malši započalo s nezbytnými památkovými úpravami. Pro ně byl hrad kvalitně zaměřen, vypracován elaborát stavebně historického průzkumu (Durdík–Úlovec 2003) a od roku 2006 zde pak v souvislostech a dle potřeb prováděných prací probíhá předstihový záchranný archeologický výzkum (Durdík 2007; 2008b; Durdík–Hložek v tisku). Výzkum probíhá za účasti D. Polcara ze společnosti ARCHAIA a od roku 2008 ve spolupráci s Katedrou archeologie FF ZČU (J. Hložek).

Dějinám hradu byla doposud věnována poměrně značná pozornost (Millauer 1819; 1824; Klimesch 1889; Sedláček 1932, 229–237; Hradů 1986, 155; naposledy Durdík–Úlovec 2003, 6–48; z těchto prací čerpány následující údaje).

Obr. 1. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Hrad po uragánu Kyril v roce 2002 na leteckém snímku R. Kocandy.
 Abb. 1. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. Die Burg nach dem Orkan Kyrill im Jahr 2002 auf einer Luftaufnahme von R. Kocanda.

Archeologické nálezy umožňují klást počátky hradu do doby okolo přelomu 13. a 14. století. Vystavěli si ho jako správní centrum okolního majetku, ležícího daleko od jádra rodových držav v Prácheňsku, Bavorové ze Strakoníc. Do psané historie vstoupil 4. března 1312, kdy je zde doložena změna purkrabích. Páni ze Strakoníc však záhy o vzdálený majetek ztratili zájem a 2. září roku 1317 směnili Bavor III. ze Strakoníc Pořešín za Vitějovice.

Noví majitelé, pánové z Vitějovic, rovněž erbu střely, se pak po Pořešíně psali. Nejprve působili v rožmberských službách. Nejvýznamnějším členem rodu pánů z Pořešína, kteří na hradě skutečně sídlili, se během druhé poloviny 14. století stal Markvart. Počátek jeho strmé kariéry byl spojen s rožmberskou službou. Následně však působil ve významných zemských úřadech a po roce 1375 zastával na pražském královském dvoře funkci hofmistra královny Elišky. Pořešínské panství za něj mělo velký rozsah. Po Markvartově smrti v době před rokem 1408 se majitelem Pořešína měl stát jeho nezletilý vnuk Markvart II. Panství proto až do roku 1416 jako jeho poručník spravoval Markvartův přítel Hroch z Maršovic. Tato doba však již byla Pořešíně a jeho panství podstatně méně příznivá. Po smrti Markvarta II. hrad zůstal zřejmě v rukách Hrocha z Maršovic. Oslabené panství s ne zcela jasnými majetkoprávními vztahy (část se zřejmě odkazem dostala do držby Smila z Křemže) nemohlo uniknout pozornosti nových majetků lačného mocného souseda. Oldřich z Rožmberka skutečně Pořešín za neznámých okolností zabavil. Po smrti obou bratří z Maršovic si pak na císaři Zikmundovi vyprosil jeho právo odúmrti na pořešínský statek, na což byla 27. února roku 1434 vydána odpovídající listina. Konstatuje se v ní, že Oldřich z obavy, aby se hradu nezmocnili nepřátelé, nechal ho do základů zbořit a srovnat se zemí. Ve skutečnosti hlavním důvodem byla nepochybně racionalizace správy a provozu velkého novohradského dominia, v jejichž rámci již nebylo hradu zapotřebí. Podobný osud ostatně postupně za podobných okolností potkal i četné další hrady včetně původně rožmberských (např. Maidštejn, Velešín, Ledenice, Lomnice, Louzek, Sokolčí, Maškovec). Archeologický výzkum v roce 2007 ukázal,

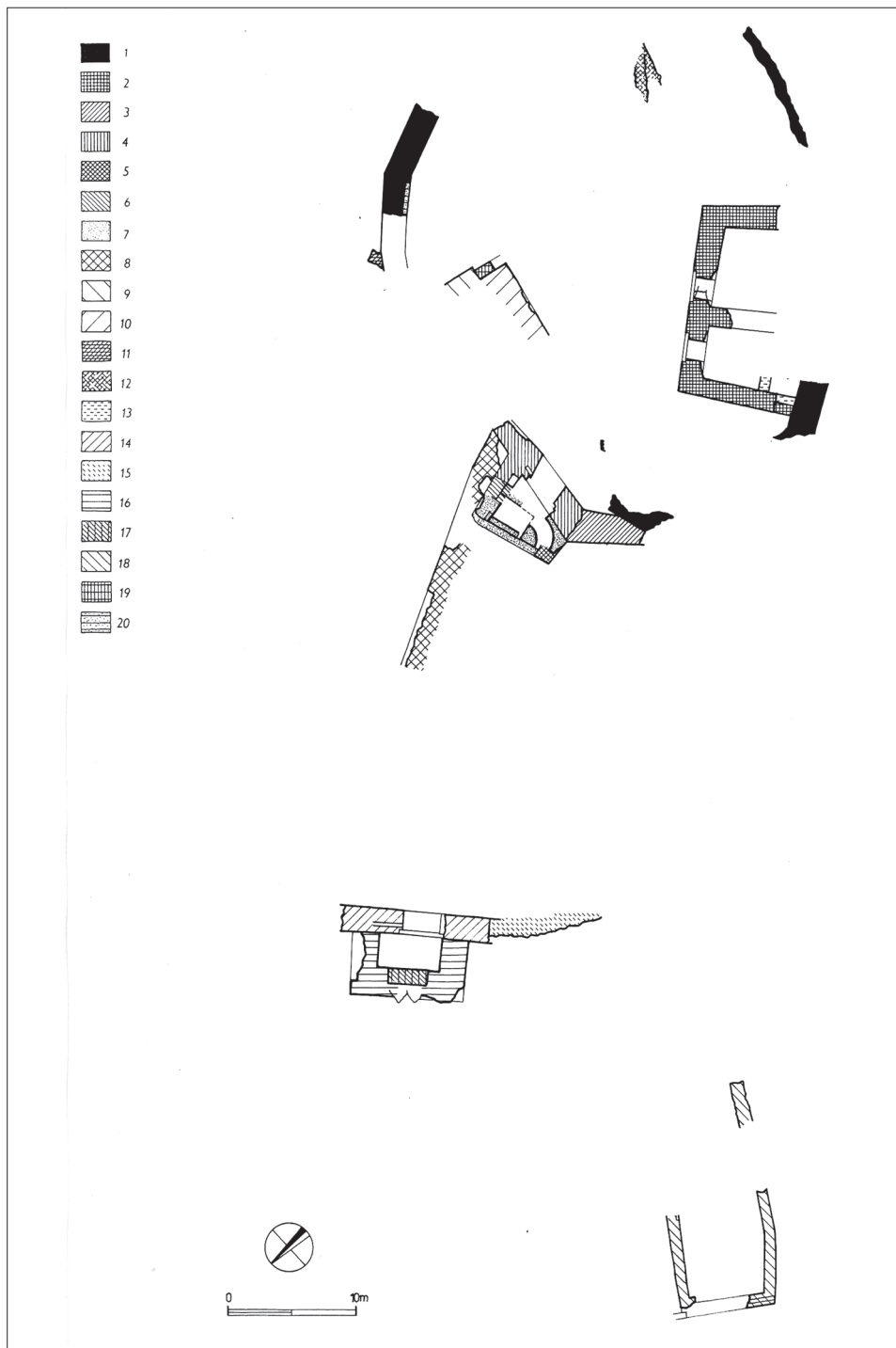
že zřícenina hradního paláce byla ještě využita k nějaké vestavbě. Zda šlo o pokus o určitou reaktivaci celé budovy, nebo jen vestavbu parazitního domku, bude muset rozhodnout budoucí archeologický výzkum.

Stavební podobou hradu, z něhož se dochovala velká zřícenina, se doposud poněkud překvapivě zabývala prakticky pouze D. Menclová (1976, 368–369). Těto badatelce se trojdílná dispozice hradu jevila jako nesložitá, formovaná nejvýše dvěma stavebními fázemi. Hradní jádro podle ní náleželo typu s plášťovou hradbou nejspíše rakouské proveniencí a tento názor pak byl nadále přejímán. Provedení stavebně historického průzkumu i výsledky dosavadních tří sezon archeologického výzkumu ukazují, že situace zde byla podstatně složitější a hradní jádro podobu hradu s plášťovou hradbou získalo až v rámci komplikovaného stavebního vývoje. V současné době v rámci hradního organismu registrujeme 20 stavebních fází (obr. 2). Tento počet je nepochybně výsledkem malého rozsahu doposud archeologicky zkoumané plochy i nespojitosti dochovaných nadzemních zděných konstrukcí. Skutečný počet vývojových etap bude nepochybně poněkud nižší, přesto však není pochyb o tom, že podoba hradu byla formulována hektickým stavebním vývojem, kulminujícím zejména v době mohovitého a ambiciózního Markvarta I. z Pořešína.

Dosavadní archeologický výzkum byl determinován postupem památkových úprav a soustředil se především na hradní brány, jichž si na tomto místě povšimneme blíže. Jak již bylo uvedeno, je dispozice hradu trojdílná. Prvé předhradí je patrně rozšířením hradního areálu provedeným za Markvarta I. z Pořešína. Klidné době jeho vzniku odpovídá i nikterak impozantní ohrazení tvořené velmi slabou zdí a podoba první brány, kterou se do něj vcházelo. Brána v čelní hradbě (obr. 3) měla zjevně prostou kulisovou podobu a na jihozápadě sousedila s budovou vyplňující celou jihozápadní stranu předhradí. Archeologický výzkum z brány zachytil pouze nepatrné pozůstatky. V prostoru nároží zmíněné budovy šlo o negativ vytrženého ostění, dochovaný pouze v podobě maltového otisku na skalním podloží. V severozápadní zdi této budovy je při jejím západním nároží dochována čtverhranná kapsa, která může být buď mimořádně dlouhou kapsou závory brány, nebo spíše pozůstatkem kleštiny. V prostoru severovýchodního ostění brány byla situace zcela zničena v rámci rožmberského boření hradu, kdy zde bylo zasaženo i do skalního podloží. Brána nebyla vybavena vlčí jámou a o řešení jejího předpokládaného padacího mostu nic nevíme. Nejspíše šlo o běžnou, jednoduchou variantu.

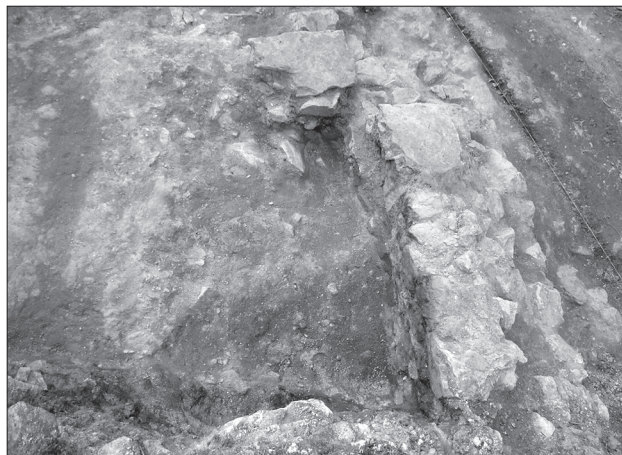
Podstatně složitější situaci vykazuje druhá brána (obr. 4; 5), kterou se vchází do druhého (původně zjevně jediného) předhradí. Stavba opevnění této části hradu započala mohutným blokem zdiva s vlastní bránou. Ta měla rovněž kulisovou podobu. Její ostění se nedochovalo, z bočních špalet byly před památkovými úpravami dochovány pouze nevelké fragmenty. Téměř v úplnosti se však zachoval segmentový záklenek. V levé (v pohledu zvenčí) špaletě si lze prohlédnout hlubokou kapsu pro závoru (obr. 5). Řešení padacího mostu nezanechalo žádné stopy. Na vnějším líci bloku brány je vlevo nahoře patrný čtverhranný negativ vytrženého prvku (obr. 4), předpokládat by bylo možno např. erbovní desku. Poněkud méně běžné je situování mimo osu portálu. Nad vlastním portálem brány procházejí zdívkou bloku dvě trámové kapsy, které jsou nejspíše pozůstatkem nějaké dřevěné konstrukce (nejspíše nástavby) nad branou. Kulisová podoba brány přestala záhy vyhovovat. Archeologický výzkum odkryl její další vývojové fáze.

V druhé fázi byla podoba brány zcela změněna mohutnou čtverhrannou přístavbou vysunutou do příkopu (obr. 4). Vzhledem k velké síle jejího zdiva půjde spíše než o předbraní o branskou věž (obr. 10). Vzhledem k tomu, že Pořešín nejspíše náležel mezi bezvěžové hrady, není stavba branské věže překvapením. Její spodní úroveň vyplňovala mohutná vlčí jáma. Existence vlčí jámy spolu s centrálním zeslabením čelní zdi svědčí o tom, že padací most, kterým byla vybavena, měl kolébkovou konstrukci. Z hlediska manipulace s mostem výhodné rovnoramenné řešení v praxi znamenalo, že bylo-li zvedáno mostní pole před portálem brány, zároveň do vlčí jámy klesala podlaha jejího průjezdu. S tímto řešením se v průběhu 14. století setkáváme častěji (např. Vrla 2006). Po nějaké době však toto řešení

Obr. 2. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Půdorys dochovaného a archeologicky odkrytého zdiva. 1–20 jednotlivé stavební fáze. Kresba J. Minarčíková.

Abb. 2. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. Grundriss des erhaltenen und archäologisch freigelegten Mauerwerks. 1–20 einzelne Bauphasen. Zeichnung J. Minarčíková.

Obr. 3. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. První brána. Ve středu celkový pohled na výzkum v roce 2007. Nahoře nároží budovy s negativem ostění brány, dole fotogrammetrické zaměřené téže situace. Foto D. Polcar, zpracování fotogrammetrie J. Minarčíková.

Abb. 3. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 1. Tor. In der Mitte Gesamtansicht nach der Grabung im Jahr 2007. Oben, Ecke des Baus mit Negativ des Torgewändes, unten, photogrammetrische Vermessung derselben Situation. Fotos D. Polcar, photogrammetrische Bearbeitung J. Minarčíková.

Obr. 4. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Druhá brána. Vlevo pohled přes druhý příkop, stav před zahájením archeologického výzkumu. Vpravo odkryté zdivo branské věže. Nahoře pohled přes druhý příkop, dole z koruny první fáze brány. Foto D. Polcar.

Abb. 4. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 2. Tor. Links, Blick durch den 2. Graben, Zustand vor Beginn der archäologischen Grabung. Rechts, freigelegtes Mauerwerk des Torturms. Oben, Blick durch den 2. Graben, unten, von der Krone der ersten Torbauphase. Fotos D. Polcar.

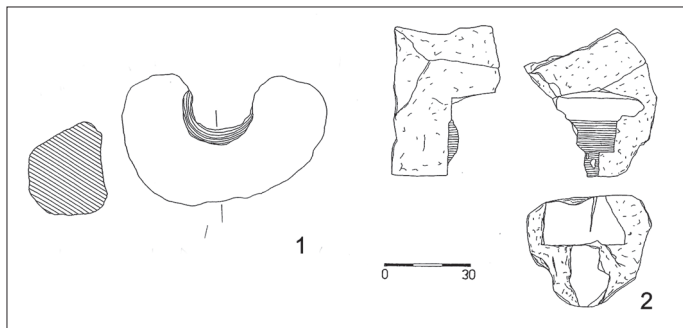
z neznámých důvodů přestalo vyhovovat. Zeslabení čelní stěny vlčí jámy bylo vyplněno zardívkou a brána zjevně opatřena v Čechách běžnějším řešením padacího mostu tvořeného pouze zvedacím polem před portálem.

Při archeologickém výzkumu byly v druhotné poloze nalezeny i dvě točnice (kameny s ložisky osy) padacího mostu. Prvá (obr. 5:1) zřejmě nikdy nebyla použita nebo sloužila svému účelu jen velmi krátce, takže nedošlo k vyhlazení ploch vlastního ložiska. Druhá, z níž se dochoval pouze zlomek, (obr. 5:2) pak dle ohlazení vlastního ložiska svému účelu sloužila delší dobu. V tomto případě je pozoruhodné, že vlastní ložisko nebylo vysekáno okrouhlé, ale mělo podobu čtverhranného zahloubení. Nejspíše to může souviset s nevalnými vlastnostmi místního kamene z hlediska možností kamenického opracování (granodioritická rula). Brána zřejmě měla hrát v obraně hradu značnou roli a úměrně tomu byla i vybavena. V archeologickém nálezovém fondu se zde vyskytl i mohutný hrot střely do stroje, nejspíše velké hradební kuše.

Mimořádně komplikovaný stavební vývoj, který probíhal minimálně v sedmi stavebních fázích, formoval podobu třetí brány (obr. 7–9), která prolamovala hradební okruh jádra. Situaci z doby bavorovských počátků hradu nejspíše příslušela kulisová brána v nejstarším průběhu obvodové hradby. Z této linie opevnění zde byla archeologickým výzkumem doposud zachycena pouze malá část jádra zdiva a místo, kde bývala pravá špaleta vlastní brány. Ta však v úplnosti zanikla. Přímo před touto zdí však ještě neprobíhal příkop, takže brána asi měla i nějaké předbrání nebo vnější část. Zdá se, že tato nejstarší brána byla odstraněna ještě za života hradu.

V další, za současného stavu vědomostí těžko datovatelné fázi, došlo k posunu linie hradby s třetí branou směrem dopředu. Jihozápadně od vlastní třetí brány se dochovala část zdi tohoto předsunutí, na spáru přisazená k vnějšímu líci původní obvodové hradby. Jak vypadala brána, která tuto zeď prolamovala, ovšem nevíme, protože tato část nové zdi zcela zanikla nebo byla z neznámých důvodů zbořena.

K téměř svislému ukončení torza zmíněné zdi, vzniklému buď ubořením, nebo staticky podmíněnou destrukcí, se pak v další stavební fázi tupouhle připojila zeď nová. Jejich styk zajistil do příkopu vystupující opěrný pilíř (obr. 9), který mohl vzniknout až v další fázi. Vnější líc této nové zdi je vyzděn z dobře řádkovaného zdiva. Zhruba ve středu výšky na rozhraní druhé a třetí patrné řádky je dochována obdélná malá kapsa na ležato. Zdivo starší, již zmíněné zdi za nárožím vykazuje poněkud odlišný charakter a daleko méně pregnančně vyjádřené řádkování, jehož úroveň neodpovídá řádkování pojednávané novější hradby. Do

Obr. 5. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Druhá brána. Nahoře negativ ostění a kapsa závory v severovýchodní špaletě, dole nalezené točnice. Foto D. Polcar, kresba J. Durdíková.

Abb. 5. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 2. Tor. Oben, Negativ des Gewändes und Riegelbalkentasche im nordöstlichen Gewände, unten, gefundenes Drehwerk. Foto: D. Polcar, Zeichnungen J. Durdíková.

tupoúhlého nároží byly použity větší kameny, rozdíl ovšem není řádový. Dnešní stav, zejména ve spodních, podkopáním v rámci rožmberského boření hradu postižených partiích, je výsledkem památkových úprav.

Novou hradební zeď prolomoval otvor třetí brány. Na historických vyobrazeních z doby, kdy zeď ještě plynule probíhala i nad ním (obr. 6), je již zachycen jako beztvary. Dochované špalety neprobíhají kolmo na průběh zdi, ale s ohledem na nutnost zachovat směr komunikace zdi procházejí šikmo. Jak ukázal archeologický výzkum, ostění portálu bylo v úplnosti vytrženo a o jeho existenci dnes svědčí pouze negativní otisk (obr. 7). Z brány se podstatně lépe dochovala její východní strana s kapsou závory i do značné výšky stojícím zdívem špalety (obr. 7). Na protilehlé straně byly z líce špalety zjištěny pouze menší partie při nádvoří straně, současný stav je výsledkem památkových úprav. Archeologický výzkum zjistil i úpravu při prahu portálu, v níž byly druhotně použity starší tesané prvky. Jak nelze na východní straně přehlédnout, brána měla zvláště upravené čelo. Před portál zde totiž vystupuje krátký blok zdíva, který je v předních partiích mimo spodní úroveň zeslaben (obr. 7; 8). Sloužil k osazení vložené dřevěné rámové konstrukce padacího mostu, který tak nebyl zakotven ve zdívu.

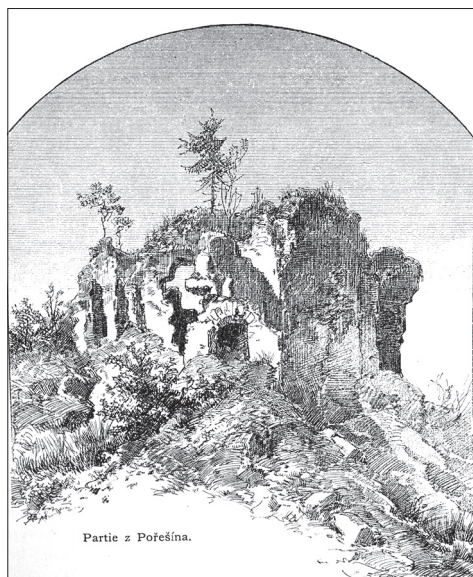
Toto provedení osazení padacího mostu z nějakého důvodu nejspíše záhy přestalo majiteli hradu vyhovovat a zeď na východní straně byla směrem do příkopu prodloužena a zcela analogicky ukončena (obr. 8). Konstrukce padacího mostu zůstala s původní shodná. Posunula se však výrazněji před portál brány a zjevně již lze hovořit o malém předbraní.

Ani toto řešení však nemělo dlouhého trvání. V závěrečné fázi vývoje brány došlo k dalšímu prodloužení východní zdi, a to až na délku staršího opěráku na západní straně (obr. 8; 9). Ten byl nyní snížen a na takto vzniklou rovnou korunu byla nastavěna západní strana nového předbraní. Mezi oběma zdmi se pak rozepjalo nové čelo. To již dosahovalo dostatečných dimenzí, takže umožnilo osazení jak velké brány, tak branky pro pěší. Velký portál, z něhož se bohužel nic nedochovalo a jehož existence je pouze hypotetická, ležel v ose přístupové komunikace na východní straně. Jak vypadal nevíme a nelze vyloučit, že byl pouze dřevěný. Před ním se nacházela již dvakrát osvědčená a opětovně použitá konstrukce padacího mostu (obr. 8). Zcela vyloučit nelze ani možnost, že se zde mimo konstrukci padacího mostu již žádný portál nenacházel, horní část čelní zdi předbraní byla nesena jen pasem a vstup se uzavíral pouze zvednutým mostem. Archeologický výzkum odkryl vlčí jámu (obr. 9), která dokládá, že v poslední fázi zde byl užit kolébkový padací most. Branka pro pěší je situována na západní straně. Vzhledem k lichoběžnému půdorysu předbraní, vynucenému průběhem vstupní komunikace, zde byly ovšem poměry podstatně stísněnější. To vedlo k tomu, že hned za portálem neznámé podoby (na kresbě K. Liebschera pro Sedláčkovy hrady je ještě zachycen segmentový odlehčovací oblouk nad zaniklým portálem), přes nějž se zvedal běžný padací můstek, musel přichodí do hlavního průjezdu projít neobvyklou úzkou čtvrtkruhově vedenou omítanou chodbičkou (obr. 9). Ta byla ještě nad terémem patrná v době návštěvy A. Sedláčka (1932), který si ji příliš neuměl vysvětlit. Dnešní stav je výsledkem archeologického výzkumu a následných památkových úprav. V rámci své poslední vývojové fáze byly vnitřní prostory komplexu brány omítnuty kvalitní interiérovou omítkou.

Rozšiřování objektu třetí brány směrem do příkopu zákonitě vyvolalo statické problémy. Severovýchodní zeď se vykláněla, a bylo ji proto, bohužel ne zcela úspěšně, nutno zajistit přízdívkou na vnější straně, která se stala součástí zdi uzavírající příkop a tvořící i v prodloužení severovýchodní ohrazení druhého předhradí (obr. 9).

Výsledky výzkumu pořešinských bran přinášejí několik zajímavých poznatků, a to i z hlediska metodického.

Hrad pánů ze Strakonice nebyl residenčním objektem a jeho vcelku jednoduchému řešení i účelu odpovídalo i užití jednoduchých kulisových bran. V rukách pánů z Pořešína se proměnil v residenční hrad a musel být odpovídajícím způsobem upravován. Tyto úpravy nepochybně kulminovaly za Markvarta I. z Pořešína, který se dobral vysokého postavení, jemuž jeho sídlo muselo odpovídat. Po jeho smrti již je sotva možno předpokládat význam-

Obr. 6. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Historická ikonografie. Nahoře třetí brána na kresbě K. Liebschera pro Sedláčkovy hrady nejspíše z počátku 80. let 19. století. Ve středu celkový pohled na hrad od severovýchodu. Snímek českokrumlovského fotografa J. Seidla ze samého počátku 20. století.

Abb. 6. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. Historische Ikonographie. Oben, 3. Tor auf einer Zeichnung von K. Liebscher für Sedláčeks Burgen, wahrscheinlich Anfang der achtziger Jahre des 19. Jhdts. In der Mitte Gesamtansicht auf die Burg von Norden zu Beginn des 20. Jahrhunderts., unten, Gesamtansicht der Burg von Nordosten. Aufnahme des aus Český Krumlov stammenden Photographen J. Seidl vom Anfang des 20. Jhdts.

Obr. 7. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Třetí brána, východní špaleta. Nahore celkový pohled, dole detail negativu ostění kapsy závory a nejstarší zdi předbrani s ústupkem pro osazení konstrukce padacího mostu (vlevo). Foto autor a D. Polcar.
 Abb. 7. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 3. Tor, Ostgewände. Oben, Gesamtansicht, unten, Detail des Negativs der Riegelbalkentasche im Gewände und älteste Vortormauer mit Vertiefung für die Zugbrückenkonstruktion (links). Fotos Verfasser und D. Polcar.

Obr. 8. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Třetí brána. Nahoře celkový pohled od západu. Ve středu čelní pohled, dole vnitřní líc východní zdi předbrány s dobře patrnými třemi stavebními fázemi. Foto D. Polcar.

Abb. 8. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 3. Tor. Oben, Gesamtansicht von Westen. In der Mitte Gesamtansicht, unten, Innenflucht der Ostmauer des Vortors mit gut erkennbaren drei Bauphasen. Fotos D. Polcar.

Obr. 9. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Třetí brána. Nahoře vlevo předbraní, branka pro pěší, vpravo vlčí jáma hlavního průjezdu z jeho nejmladší fáze. Dole vlevo čelo opěrného pilíře použitého při stavbě předbraní. Vlevo nad ním západní špaleta branky pro pěší. Dole vpravo severovýchodní nároží předbraní. Vpravo průjezd hlavní brány, vlevo přízdívka. Foto D. Polcar.

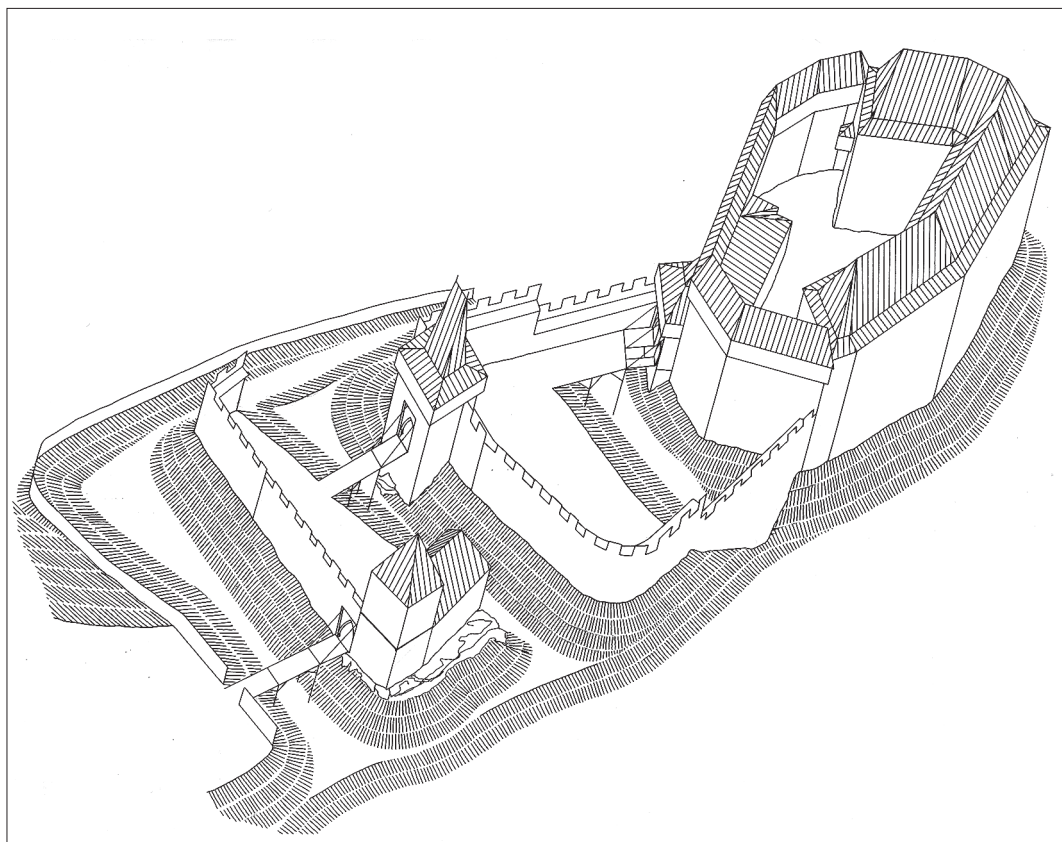
Abb. 9. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. 3. Tor. Oben links Vortor, Fußgängertor, rechts, Löwengrube der Hauptdurchfahrt aus der jüngsten Phase. Unten links, Front des beim Bau des Vortores benutzten Stützpfilers. Links über ihm, Westgewände des Fußgängertors. Unten rechts, Nordostecke des Vortores. Rechts, Durchfahrt des Haupttores, links, Zumauerung. Foto D. Polcar.

nější stavební aktivity. K výrazné proměně pořešínských bran, která v případě brány třetí měla vyložení hektický charakter, tedy došlo především v průběhu druhé poloviny 14. století. Mimo reprezentační potřeby svou roli jistě mohly sehrát i statické problémy a v případě třetí brány i provozní komplikace působené jejím šikmým průchodem hlavní hradbou.

Zajímavé skutečnosti souvisejí s provedením padacích mostů, které bylo značně pestré – užito bylo celkem čtyř variant dvou základních řešení (jednoramenný a kolébkový most), která se vyskytovala paralelně vedle sebe (obr. 10). I jejich následnost je rozdílná – např. kolébkový padací most u druhé brány náležel fázi druhé, v případě brány třetí až fázi poslední. Proč byla v tom kterém konkrétním případě dána přednost použité variantě, nevíme. Vzhledem k předpokládanému nejjednoduššímu provedení mostu první brány je patrně možno mít za to, že kolébkový padací most byl shledáván náročnějším a snad i reprezentativnějším řešením (užit byl např. i na stavbách krále Václava IV. a arcibiskupa Jana z Jenštejna).

Jakým způsobem byly mosty ovládány, nevíme. Nejspíše je možno předpokládat klasické řetězy či lana vedená přes kladky, i když v době Václava IV., je v Čechách u jednoramenných mostů nepochybně nutno počítat i s užíváním horních stěžejek (např. prakticky všechny mosty zachycené na iluminacích v Bellifortis [Kyeser von Eichstätt 1967] jsou stěžejkové). Žádné součásti mechanismů ani závaží nebyly v prostoru bran nalezeny.

Významným přínosem výzkumu pořešínských bran jsou nepochybně i doklady trojnásobného užití dřevěné konstrukce padacího mostu třetí brány, která nebyla kotvena do zdiva (tj. do zdiva nebyly zapuštěny kamenné točnice), nýbrž byla vložena a osazena na

Obr. 10. Pořešín hrad, okr. Český Krumlov. Hmotová rekonstrukce hradu v závěrečných fázích jeho existence v kavalírním pohledu. Zakreslena není neznámá zástavba obou předhradí. Kresba J. Durdíková.

Abb. 10. Burg Pořešín, Bez. Český Krumlov. Rekonstruktion der Burg in den Endphasen ihrer Existenz, Darstellung in Kavaliersperspektive. Die unbekannteten Bauten der beiden Vorburgen sind nicht eingezeichnet. Zeichnung J. Durdíková.

ústupku v síle zdíva. Takovému řešení nejspíše nebylo v Čechách zcela osamoceno, spolehlivější doklady však doposud chyběly. Výhodou mohla být nejspíše možnost výměny této konstrukce jako celku bez zásahů do zdíva. Ložiska os padacích mostů byla mechanicky velmi namáhanou součástí a jejich opotřebení a nutnost výměny mohly být v případě nepříznivé souhry lokálních okolností značně rychlé. V konkrétním případě Pořešína mohla svou roli sehrát i špatná kamenická opracovatelnost i nikterak ideální mechanické vlastnosti místního kamene.

Výzkum bran hradu Pořešína významnou měrou přispěl jak k rozšíření vědomostí o vývoji a podobě hradu samotného, tak k stále ještě velmi nedostatečnému poznání této součásti hradního organismu. Nelze si neuvědomit, že vývoj českých hradních bran a jejich detailního technického provedení na své soubornější zpracování stále ještě čeká.

Tento text vznikl v rámci grantového projektu Ministerstva kultury České republiky DB06P01OPP004 České hrady – záchrana pramenů.

Literatura

- CECHNER, A., 1921: Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese kaplickém. Praha (německá verze 1929).
- DURDÍK, T., 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- 2002: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky. Praha.
- 2005: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. Praha.
- 2007: Předstihový výzkum hradu Pořešína v roce 2006, Archeologické výzkumy v Čechách 2006, Zprávy České archeologické společnosti Supplément 68, 56, 72.
- 2008: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Dodatky 3. Praha.
- 2008a: Hrady na Malši. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 15. Praha.
- 2008b: Předstihový výzkum hradu Pořešína v roce 2007, Archeologické výzkumy v Čechách 2007, Zprávy České archeologické společnosti Supplément 71, 41–42, 58.
- DURDÍK, T.–HLOŽEK, J., v tisku: Předstihový výzkum hradu Pořešína v roce 2008. Zprávy České archeologické společnosti Supplément.
- DURDÍK, T.–ÚLOVEC, J., 2003: Pořešína hrad, okr. Český Krumlov. Stavebně historický průzkum, rkp. uložen. SÚA Praha.
- HEBER, F. A., 1847: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser V. Prag.
- HRADY, 1986: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V, Jižní Čechy (Tríska, K., ed.). Praha.
- KLIMESCH, J. M., 1889: Urkunden und Regesten zur Geschichte des Gutes Poreschin im 14. und 15. Jahrhundert. Prag.
- KYESER VON EICHSTÄTT, C., 1967: Bellifortis. Düsseldorf.
- MENCLOVÁ, D., 1976: České hrady 1. Praha (2. vydání).
- MILLAUER, M., 1819: Die Ruine Poresching. Beitrag zur Topographie Böhmens. Hesperus.
- 1824: Die Ritter von Poresching im Süden Böhmens. Prag.
- ORTH, J.–SLÁDEK, E., 1870: Topograficko-statistický slovník Čech. Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1932: Hrady, zámky a tvrze království českého 3. Praha (2. vydání).
- SCHALLER, J., 1789: Topographie des Königreichs Böhmen, Dreizehnter Theil, Budweiser Kreis. Prag und Wien.
- SOMMER, J. G., 1841: Das Königreich Böhmen, Neunter Band, Budweiser Kreis. Praha.
- ŠUBERT, A.–BOROVSKÝ, F. A., bez data: Čechy. Díl VI. V jihovýchodních Čechách. Praha.
- TRAJER, J., 1862: Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis. Böhmisch Budweis.
- UMĚLECKÉ PAMÁTKY, 1957: Umělecké památky Čech (Wirth, Z., ed.). Praha.
- UMĚLECKÉ PAMÁTKY, 1980: Umělecké památky Čech 3, P–Š (Poche, E., ed.). Praha.
- URLA, R., 2006: Vstupní věž hradu Křídlo a středověké padací mosty kolébkové konstrukce – Das Eingangstor der Burg Křídlo und mittelalterliche Fallbrücken mit Wippenkonstruktion, Dějiny staveb 2006, 95–108.

Zusammenfassung

Die Tore der Burg Pořešín

Im Rahmen der auf der Burg Pořešín seit dem Jahr 2006 im Zusammenhang mit Denkmalpflegearbeiten durchgeführten archäologischen Grabung wurden vor allem alle drei Burgtore freigelegt. Das erste, durch welches man in die erste, in der fortgeschritteneren zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts offenbar nachträglich

entstandene Vorburg gelangte, hatte ein einfaches kulissenhaftes Aussehen und durchbrach die sehr schwache Umfriedungsmauer. Auch das zweite, in die 2. (in älteren Entwicklungsphasen der Burg die einzige) Vorburg führende Tor war ursprünglich kulissenhaft und durchbrach einen massiven Wehrmauerabschnitt. In der weiteren Entwicklungsphase wurde es mit einem massiven rechteckigen, wahrscheinlich wehrturmartigen Anbau versehen und mit einer Zugbrücke mit Wippkonstruktion ausgestattet. Diese wurde anschließend durch die übliche einarmige Ausführung ersetzt. Die komplizierteste Entwicklung in den sieben, besonders in der fortgeschrittenen Hälfte des 14. Jahrhunderts unter Marquard I. von Pořešín hektisch verlaufenden Bauphasen, hat das dritte Tor durchgemacht, durch welches man in den Burgkern gelangte. In den letzten drei Phasen wurde es mit den Vortoren mit der nicht direkt im Mauerwerk verankerten und in einer mauerwerkstarken Vertiefung versenkten Holzkonstruktion der Zugbrücke versehen. In der letzten Phase handelte es sich um eine Wippbrücke und das Vortor wurde noch mit einem kleinen, über einen bogenförmig verlaufenden Gang zugänglichen Tor für Fußgänger mit standardmäßiger Zugbrücke ausgestattet.

Mit den Ausführungen der Zugbrücken sind interessante Fakten verbunden. Insgesamt kamen vier Varianten von zwei Grundanlagen (einarmige und Wippbrücke) zur Anwendung, die parallel nebeneinander vorkamen. Auch ihre Aufeinanderfolge ist unterschiedlich, so zählte etwa die Wippzugbrücke am zweiten Tor zur zweiten Phase, im Falle des dritten Tores erst zur letzten Phase. Warum in diesem betreffenden konkreten Fall der verwendeten Variante der Vorzug gegeben wurde, wissen wir nicht. Im Hinblick auf die mutmaßlich einfachere Ausführung der Brücke des ersten Tores, kann offenbar die Ansicht vertreten werden, dass die Wippzugbrücke als anspruchsvollere und wohl auch repräsentativere Lösung angesehen wurde.

Die Untersuchung der Tore von Burg Pořešín hat in bedeutendem Maße sowohl zur Verbreitung der Kenntnisse über die Entwicklung und das Aussehen der Burg selbst beigetragen, als auch Informationen zu den immer noch sehr ungenügenden Kenntnissen dieses Bestandteils des Burgorganismus geliefert. Man kann nicht umhin, sich zu vergegenwärtigen, dass die Entwicklung tschechischer Burgtore und ihre technische Ausführung im Detail immer noch einer komplexeren Bearbeitung harret.

